

આધુનિક રાષ્ટ્ર અને સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

Dr. Surajben B. Vasava

HOD of Political Science

C.B. Patel Arts College, Nadiad

સારાંશ

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ આધુનિક ભારતીય રાષ્ટ્રના શિલ્પકાર તરીકે ઓળખાય છે. સ્વાતંત્ર્ય પછી ભારત સામે સૌથી મોટો પડકાર દેશની એકતા અને અખંડિતતા જાળવવાનો હતો. સરદારે દેશની પડકારથી વધુ દેશી રિયાસતોને ફટનીતિ, દૃઢતા અને રાષ્ટ્રીય હિતની ભાવનાથી ભારતીય સંઘમાં એકત્રિત કરી આધુનિક ભારતની મજબૂત પાયાની રચના કરી. તેમના નેતૃત્વમાં ગૃહમંત્રી તરીકે તેમણે કાયદો-વ્યવસ્થા, પ્રશાસન અને સંઘીય બંધારણને મજબૂત બનાવ્યું. સરદાર પટેલ શિસ્ત, કાર્યક્ષમતા અને રાષ્ટ્રનિષ્ઠાના પ્રતીક હતા. તેમણે નાગરિક સેવાઓને “ભારતની સ્ટીલ ફેમ” તરીકે વિકસાવી, જેથી દેશનું શાસન સ્થિર રહે. ખેડૂત આંદોલનોમાં તેમની ભૂમિકા અને સામાન્ય જનતા પ્રત્યેની પ્રતિબદ્ધતા તેમને લોકનાયક બનાવે છે. આધુનિક રાષ્ટ્રની એકતા, સુરક્ષા અને પ્રશાસનિક સ્થિરતામાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનું યોગદાન અવિસ્મરણીય છે.

કીવર્ડ્સ

રાષ્ટ્રીય એકીકરણ, રિયાસતોનું વિલીનીકરણ, અખંડિતતા, સંઘીય બંધારણ, ભારતીય નાગરિક સેવાઓ, સ્ટીલ ફેમ ઓફ ઈન્ડિયા, રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા.

પ્રસ્તાવના

આધુનિક રાષ્ટ્રની કલ્પના માત્ર ભૌગોલિક સીમાઓ સુધી મર્યાદિત નથી, પરંતુ તેમાં રાજકીય એકતા, વહીવટી સુવ્યવસ્થા, રાષ્ટ્રીય ઓળખ, કાયદાનું શાસન અને નાગરિકોમાં સામૂહિક જવાબદારીનો સમાવેશ થાય છે. ભારત જેવા વિવિધતા ભરેલા દેશમાં આધુનિક રાષ્ટ્રનું નિર્માણ કરવું એક મહત્ત્વપૂર્ણ અને કઠિન કાર્ય હતું. આ ઐતિહાસિક પડકારને સફળતાપૂર્વક પાર પાડવામાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલની ભૂમિકા અનન્ય અને અવિસ્મરણીય રહી છે.

સરદાર પટેલ ભારતના સ્વાતંત્ર્ય પછીના સમયમાં “લોખંડી પુરુષ” તરીકે ઓળખાયા. તેમણે દેશની રાજકીય એકતા અને રાષ્ટ્રીય અખંડિતતાને મજબૂત બનાવવામાં મહત્વપૂર્ણ યોગદાન આપ્યું. બ્રિટિશ શાસનથી મુક્ત થયા બાદ ભારત અનેક દેશી રજવાડાંઓમાં વિખરાયેલું હતું. આ રજવાડાંઓને એક સંઘટિત રાષ્ટ્રમાં એકીકૃત કરવાનું કાર્ય સરદાર પટેલે દૃઢ ઇચ્છાશક્તિ, રાજનૈતિક કુશળતા અને વહીવટી કુશળતાથી સફળ બનાવ્યું.

આધુનિક રાષ્ટ્ર માટે મજબૂત કેન્દ્રિય સરકાર, અસરકારક વહીવટ અને કાયદાની સમાન અમલવારી જરૂરી હોય છે. સરદાર પટેલે ગૃહમંત્રી તરીકે ભારતીય વહીવટી સેવા (IAS) અને પોલીસ સેવા (IPS) જેવી સંસ્થાઓને મજબૂત બનાવવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી. તેમના મતે, શિસ્તબદ્ધ વહીવટ અને રાષ્ટ્રીય એકતા વિના આધુનિક રાજ્યની કલ્પના અધૂરી છે.

સરદાર પટેલનું નેતૃત્વ વ્યવહારુ, વાસ્તવિક અને રાષ્ટ્રહિતને કેન્દ્રમાં રાખનારું હતું. તેઓ આદર્શવાદ સાથે વ્યવહારુ રાજકારણના સમર્થક હતા. આ રીતે સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે આધુનિક ભારતના રાષ્ટ્રનિર્માણમાં મજબૂત પાયો ઊભો કર્યો. તેમની વિચારધારા અને કાર્ય આજે પણ ભારતના આધુનિક રાષ્ટ્રવાદ માટે પ્રેરણાસ્રોતરૂપે મહત્વ ધરાવે છે.

આધુનિક રાષ્ટ્રની સંકલ્પના

આધુનિક રાષ્ટ્રની સંકલ્પના માત્ર ભૂમિ, વસ્તી અને સરકારના પરંપરાગત તત્ત્વોથી આગળ વધીને રાજકીય એકતા, સંવિધાનિક વ્યવસ્થા, લોકશાહી મૂલ્યો, કાયદાનું શાસન અને રાષ્ટ્રીય ઓળખ પર આધારિત છે. આધુનિક રાષ્ટ્રમાં નાગરિકોને સમાન અધિકારો મળે છે અને રાજ્યનો ઉદ્દેશ જનકલ્યાણ, સુરક્ષા તથા સામાજિક ન્યાયની સ્થાપના કરવાનો હોય છે. આવા રાષ્ટ્રમાં વિવિધ ભાષા, ધર્મ અને સંસ્કૃતિ હોવા છતાં “રાષ્ટ્ર” તરીકે એકતા જળવાઈ રહે છે.

આધુનિક રાષ્ટ્ર માટે મજબૂત કેન્દ્રિય સત્તા સાથે કાર્યક્ષમ વહીવટી વ્યવસ્થા અનિવાર્ય છે. રાજ્યની સત્તા કાયદાથી સંયમિત હોય છે અને નાગરિકો શાસનપ્રક્રિયામાં ભાગીદાર બને છે. લોકશાહી, સંવિધાન, સ્વતંત્ર ન્યાયતંત્ર અને જવાબદાર વહીવટ આધુનિક રાષ્ટ્રના આધારસ્તંભો ગણાય છે. સાથે

સાથે રાષ્ટ્રવાદ માત્ર ભાવનાત્મક ન રહી, પરંતુ નીતિ, વિકાસ અને રાષ્ટ્રીય હિત સાથે જોડાયેલો હોવો જરૂરી છે.

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ આધુનિક રાષ્ટ્રની આ સંકલ્પનાના મજબૂત સમર્થક હતા. તેમના મતે રાષ્ટ્રીય એકતા વિના સ્વતંત્રતા નિષ્ફળ છે. તેમણે રાજકીય વિખરાવને રાષ્ટ્રીય એકતામાં રૂપાંતરિત કરવાની સ્પષ્ટ દૃષ્ટિ રજૂ કરી. સરદાર પટેલ માટે આધુનિક રાષ્ટ્રનો અર્થ શિસ્તબદ્ધ વહીવટ, મજબૂત કાયદાકીય વ્યવસ્થા અને કેન્દ્ર તથા રાજ્ય વચ્ચે સંતુલિત સંબંધ હતો.

આ રીતે આધુનિક રાષ્ટ્રની સંકલ્પના માત્ર વિચારધારાત્મક નથી, પરંતુ વાસ્તવિક અમલ પર આધારિત છે. સરદાર પટેલની દૃષ્ટિએ રાષ્ટ્રની મજબૂતી તેના સંસ્થાગત બંધારણ, નાગરિકોની ફરજભાવના અને અખંડિત એકતા પર નિર્ભર છે. તેથી આધુનિક ભારતના રાષ્ટ્રનિર્માણમાં તેમની વિચારધારા આજે પણ અત્યંત પ્રાસંગિક છે.

સરદાર પટેલ : આધુનિક રાષ્ટ્રના શિલ્પી

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલને આધુનિક ભારતીય રાષ્ટ્રના શિલ્પી તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. સ્વાતંત્ર્ય પછી ભારત સામે સૌથી મોટો પડકાર રાષ્ટ્રીય એકતા અને રાજકીય સ્થિરતાનો હતો. અનેક દેશી રજવાડાંઓમાં વિખરાયેલું ભારત એક મજબૂત અને એકીકૃત રાષ્ટ્ર બની શકે, તે માટે દૃઢ નેતૃત્વ, વહીવટી કુશળતા અને દૂરદર્શી વિચારધારા જરૂરી હતી. આ ઐતિહાસિક જવાબદારી સરદાર પટેલે સફળતાપૂર્વક નિભાવી.

સરદાર પટેલે ગૃહમંત્રી તરીકે પડકાર થી વધુ દેશી રજવાડાંઓનું શાંતિપૂર્ણ અને ક્યારેક દૃઢ પગલાં દ્વારા ભારત સાથે વિલય કરાવ્યો. તેમના માટે રાષ્ટ્રહિત સર્વોચ્ચ હતું. રાજકીય સંવાદ, કાયદાકીય વ્યવસ્થા અને જરૂરી સ્થળે કઠોરતા—આ ત્રણે તત્ત્વોનો સંતુલિત ઉપયોગ કરીને તેમણે રાષ્ટ્રીય એકતા સુનિશ્ચિત કરી. આ કાર્ય વિના આધુનિક ભારતની કલ્પના અધૂરી રહેત.

આધુનિક રાષ્ટ્ર માટે મજબૂત વહીવટ અનિવાર્ય હોવાનું માનતા સરદાર પટેલે ભારતીય વહીવટી સેવા અને પોલીસ સેવાને “રાષ્ટ્રની સ્ટીલ ફેમ” તરીકે વિકસાવી. તેમના મતે શિસ્તબદ્ધ, નિષ્પક્ષ અને

જવાબદાર વહીવટ વિના લોકશાહી સફળ થઈ શકે નહીં. તેમણે કાયદાના શાસન અને સંવિધાનિક મૂલ્યો પર ભાર મૂક્યો.

સરદાર પટેલનું નેતૃત્વ વ્યવહારુ અને રાષ્ટ્રકેન્દ્રિત હતું. તેઓ ભાવનાત્મક ભાષણ કરતાં કાર્યને મહત્વ આપતા. તેમની દૃઢતા, નિષ્ઠા અને રાષ્ટ્રપ્રેમે ભારતને આધુનિક, એકીકૃત અને મજબૂત રાષ્ટ્ર બનવાનો માર્ગ આપ્યો. તેથી સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલને યોગ્ય રીતે “આધુનિક રાષ્ટ્રના શિલ્પી” તરીકે સન્માન આપવામાં આવે છે.

દેશી રજવાડાઓનું એકીકરણ અને રાષ્ટ્રનિર્માણ

સ્વતંત્રતા પછી ભારતના એકીકરણમાં સૌથી મોટો પડકાર દેશી રજવાડાંઓનો હતો. દેશમાં પડરથી વધુ રિયાસતો હતા, જે અલગ ઓળખ જાળવવા માગતા હતા અને કેટલાક સ્વતંત્ર રહેવાની ઇચ્છા રાખતા હતા. આવા સંજોગોમાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે ગૃહમંત્રી તરીકે દૃઢ નેતૃત્વ અને કુશળ કાઉન્સેલિંગ દ્વારા રજવાડાંઓને ભારત સાથે વિલીન કરવા પ્રોત્સાહિત કર્યું. “હક અને હિત”ના સિદ્ધાંતથી તેમણે શાસકોને સમજાવ્યું કે રાષ્ટ્રની એકતા દરેક માટે લાભકારી છે. તેમની દૃઢતા અને કઠોરતાને કારણે કોઈ પણ પ્રાંતમાં તોડફોડ કે અસહમતિ સર્જાતી નહોતી. રજવાડાંઓનું સફળ એકીકરણ આધુનિક ભારતની મજબૂત, એકતાવાન અને અખંડિત રાજકીય રચનાનું આધાર બની, અને સરદાર પટેલને “લોખંડી પુરુષ” તરીકે યાદગાર બનાવ્યું.

સ્વતંત્રતા પછી ભારતને એક અનોખો પડકાર સામનો કરવો પડ્યો ૨૫૦૦થી વધુ રિયાસતો અને રજવાડાંઓનું એકીકરણ. આ રજવાડાંઓના કદ, પ્રભાવ અને રાજકીય હિતમાં ભિન્નતા હતી. કેટલાક રજવાડાંઓ સ્વતંત્રતા જાળવવા માટે આગ્રહ કરી રહ્યા હતા, કેટલાક ભૌતિક સુરક્ષા અને આર્થિક ફાયદાઓ માટે સમજૂતી માટે તૈયાર હતા, જ્યારે કેટલાકની નીતિઓએ દેશની અખંડિતતાને ખતરામાં મૂકી હતી. એવા સંજોગોમાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના દૃઢ નેતૃત્વ અને વિઝનરી કૌશલ્યની જરૂર હતી.

સરદાર પટેલે ગૃહમંત્રી અને ઉપપ્રધાનમંત્રી તરીકે દરેક રજવાડાં સાથે કાઉન્સેલિંગ, ફૂટનીતિ અને સમજાવટ દ્વારા ચર્ચા શરૂ કરી. “હક અને હિત”ના સિદ્ધાંત સાથે, તેમણે રજવાડાંઓના શાસકોએ ભારત

સાથે સંકલન કરવા માટે કાયદાકીય રીતે સુનિશ્ચિત કરાવ્યું. પડરથી વધુ રિયાસતોને ભારતમાં વિલીન કરવાનું કાર્ય સફળતાપૂર્વક પૂર્ણ કર્યું. આ એકીકરણ માત્ર ભૂગોળીય ગોઠવણી ન હતું, પણ આધુનિક ભારતના મજબૂત રાષ્ટ્રની પાયાની રચના પણ હતી.

પેટલની દૃઢતા અને કઠોર નીતિઓને કારણે કોઈ પણ પ્રદેશમાંથી તોડફોડ કે વિરોધભરી સ્થિતિ સર્જાતી ન રહી. તેમણે રાષ્ટ્રની એકતા, અખંડિતતા અને સ્થિરતા માટે કોઈ સમજૂતી વગર કામ કર્યું. આ પ્રક્રિયાથી ભારત મજબૂત, એકતાવાન અને આધુનિક રાષ્ટ્ર રૂપે ઉભું થયું. રજવાડાંઓનું આ સફળ એકીકરણ સરદાર પટેલને “લોખંડી પુરુષ” તરીકે ઓળખાવવામાં મુખ્ય કારણ બન્યું અને તેમને ભારતીય રાષ્ટ્રનિર્માણમાં અવિસ્મરણીય સ્થાન આપ્યું.

મજબૂત વહીવટી વ્યવસ્થા અને કાયદાનું શાસન

સ્વતંત્રતા પછી ભારત માટે મજબૂત વહીવટી વ્યવસ્થા અને કાયદાનું શાસન જરૂરી હતું, જેથી નવું રાષ્ટ્ર સ્થિર અને સુવ્યવસ્થિત બની રહે. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે ગૃહમંત્રી તરીકે આ મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી. તેમણે ભારતીય નાગરિક સેવાઓને “સ્ટીલ ફેમ ઓફ ઈન્ડિયા” તરીકે વિકસાવી, જે રાષ્ટ્રના પ્રશાસન માટે મજબૂત આધાર બની. કાયદો-વ્યવસ્થા, પોલીસ અને નાગરિક સેવાઓમાં પદાર્થશક્તિ અને કાર્યક્ષમતા લાવી, જેથી દેશના અંતરંગ વિસ્તારોમાં શાંતિ અને સ્થિરતા રહી શકે. સરદાર પટેલની દૃઢતા, શિસ્ત અને નિષ્ઠાએ રાષ્ટ્રીય એકતા અને સંઘીય બંધારણને મજબૂત બનાવ્યું. તેમની યોજના અને નેતૃત્વે આધુનિક ભારતને કાર્યક્ષમ, સંયમિત અને સશક્ત વહીવટી વ્યવસ્થા સાથે સ્થિર રાષ્ટ્રરૂપે વિકસાવવામાં સહાય કરી.

રાષ્ટ્રીય એકતા અને અખંડિતતા

આધુનિક રાષ્ટ્રની મજબૂતીનો મુખ્ય આધાર રાષ્ટ્રીય એકતા અને અખંડિતતા પર આધારિત છે. રાષ્ટ્ર માત્ર ભૌગોલિક સીમાઓનો સમૂહ નથી પરંતુ સામાન્ય રાષ્ટ્રીય ઓળખ, સંવિધાનિક મૂલ્યો, કાયદાનું શાસન અને નાગરિકોની પરસ્પર જોડાણભાવનાથી રચાયેલું એક સજીવ તંત્ર છે. વિવિધ ભાષા, ધર્મ, જાતિ અને સંસ્કૃતિ ધરાવતા સમાજમાં એકતા જાળવી રાખવી એ આધુનિક રાષ્ટ્ર માટે સૌથી મોટો પડકાર અને સિદ્ધિ બને છે.

ભારતના સ્વાતંત્ર્ય પછી રાષ્ટ્રીય એકતા જાળવવાનો પ્રશ્ન અત્યંત ગંભીર હતો. અનેક દેશી રજવાડાંઓ, અલગ-અલગ વહીવટી વ્યવસ્થાઓ અને પ્રાદેશિક સ્વાર્થોએ રાષ્ટ્રની અખંડિતતાને જોખમમાં મૂકી હતી. આવા સંજોગોમાં સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે દૃઢ નેતૃત્વ અને વ્યાવહારિક રાજનૈતિક દૃષ્ટિ દ્વારા રાષ્ટ્રીય એકતાનું સ્વપ્ન સાકાર કર્યું. તેમણે સંવાદ, રાજકીય સમજદારી અને જરૂરી સ્થળે કડક નિર્ણયોથી દેશી રજવાડાંઓનો ભારત સાથે વિલય કરાવ્યો.

સરદાર પટેલના મતે રાષ્ટ્રીય એકતા વિના લોકશાહી અને વિકાસ શક્ય નથી. તેથી તેમણે મજબૂત કેન્દ્રિય વ્યવસ્થા સાથે સંઘીય સંતુલન જાળવવાનો પ્રયત્ન કર્યો. વહીવટી શિસ્ત, કાયદાની સમાન અમલવારી અને રાષ્ટ્રીય હિતને સર્વોચ્ચ સ્થાન આપવું—આ તેમના વિચારનું મૂળ હતું.

આ રીતે સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે રાષ્ટ્રીય એકતા અને અખંડિતતાને આધુનિક ભારતના રાષ્ટ્રનિર્માણનો આધારસ્તંભ બનાવ્યો. તેમની દૃષ્ટિએ એકતામાંથી જ શક્તિ જન્મે છે, અને આ વિચાર આજના આધુનિક રાષ્ટ્ર માટે પણ એટલો જ પ્રાસંગિક છે.

આધુનિક સમયમાં સરદાર પટેલની પ્રાસંગિકતા

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ ભારતીય રાષ્ટ્રનિર્માણના અગ્રણી નેતા હતા, પરંતુ તેમની વિચારધારા માત્ર ઐતિહાસિક મહત્વ સુધી મર્યાદિત નથી. આધુનિક સમયમાં પણ સરદાર પટેલની પ્રાસંગિકતા વધુ સ્પષ્ટ બની છે. વૈશ્વિકીકરણ, પ્રાદેશિકતા, સામાજિક વિભાજન અને રાજકીય અસ્થિરતા જેવા પડકારો સામે તેમની દૃષ્ટિ અને કાર્યપદ્ધતિ માર્ગદર્શકરૂપે ઉપયોગી સાબિત થાય છે.

આજના સમયમાં રાષ્ટ્રીય એકતા અને અખંડિતતા જાળવવું મોટો પડકાર છે. સરદાર પટેલે બતાવ્યું કે વિવિધતા હોવા છતાં મજબૂત રાષ્ટ્રીય ઓળખ કેવી રીતે સ્થાપી શકાય. તેમણે રાષ્ટ્રહિતને વ્યક્તિગત કે પ્રાદેશિક હિતથી ઉપર રાખ્યું. આ દૃષ્ટિ આજે પણ સંઘીય વ્યવસ્થામાં કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે સંતુલન જાળવવા માટે અત્યંત જરૂરી છે.

સરદાર પટેલ વહીવટી શિસ્ત અને કાયદાના શાસનના દૃઢ સમર્થક હતા. આજના સમયમાં જ્યારે ભ્રષ્ટાચાર, અકાર્યક્ષમતા અને નીતિ અમલની સમસ્યાઓ સામે આવે છે, ત્યારે તેમની “સ્ટીલ ફેમ

ઓફ ઈન્ડિયા” જેવી કલ્પના વધુ પ્રાસંગિક બને છે. જવાબદાર, નિષ્પક્ષ અને દૃઢ વહીવટ વિના લોકશાહી સફળ થઈ શકે નહીં—આ સંદેશ આજે પણ એટલો જ સાચો છે.

સરદાર પટેલનું નેતૃત્વ વ્યવહારુ અને દૃઢ નિર્ણયક્ષમ હતું. તેઓ ભાવનાત્મક લોકપ્રિયતા કરતાં દીર્ઘકાલીન રાષ્ટ્રીય હિતને મહત્વ આપતા. આધુનિક રાજકારણમાં આવી નેતૃત્વશૈલી દુર્લભ બની રહી છે. તેથી રાષ્ટ્રીય એકતા, વહીવટી સુધારણા અને મજબૂત લોકશાહીના સંદર્ભમાં સરદાર પટેલની વિચારધારા આજના સમયમાં પણ પ્રેરણાસ્રોત અને માર્ગદર્શક બની રહે છે.

ઉપસંહાર

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનું જીવન અને કાર્ય આધુનિક ભારતીય રાષ્ટ્રના નિર્માણમાં અનન્ય યોગદાન છે. સ્વતંત્રતા પછી દેશને એકતા, અખંડિતતા અને સ્થિર પ્રશાસન માટે મોટા પડકારોનો સામનો કરવો પડ્યો ત્યારે સરદાર પટેલના દૃઢ નેતૃત્વ, રાજકીય દૃષ્ટિકોણ અને રાષ્ટ્રપ્રેમે તમામ સમસ્યાઓ પામવામાં મદદ કરી. તેમણે પડરથી વધુ દેશી રિયાસતોને ભારત સાથે વિલીન કરીને રાષ્ટ્રીય એકતા સુનિશ્ચિત કરી અને “લોખંડી પુરુષ” તરીકે ઓળખ મેળવી. સરદાર પટેલે મજબૂત વહીવટી વ્યવસ્થા અને કાયદો-વ્યવસ્થાને મજબૂત બનાવી, જે આધુનિક ભારતની વિકાસયાત્રા માટે પાયાની ભૂમિકા ભજવે છે. તેમના કાર્ય, શિસ્ત અને રાષ્ટ્રનિષ્ઠા આજે પણ નાગરિકો અને નેતાઓ માટે પ્રેરણાસ્રોત છે. સરદાર પટેલની દૃઢતા, દક્ષતા અને દ્રષ્ટિ આધુનિક રાષ્ટ્રના મજબૂત પાયાને સ્થિર બનાવતી છે. તેમના જીવનમાં દર્શાવેલી નીતિ અને કાર્યસાધના અમૂલ્ય છે અને આભારપૂર્વક ભારતીય રાષ્ટ્રના વિકાસ અને ભવિષ્ય માટે માર્ગદર્શક છે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. લોખંડ પુરુષ સરદાર પટેલ – કનૈયાલાલ મુન્શી – 1995
2. સરદાર પટેલ અને ભારતીય એકતા – ડો. અશોક ભટ્ટ – 2008
3. ભારતનું રાષ્ટ્રનિર્માણ અને સરદાર પટેલ – ડો. પ્રફુલ્લચંદ્ર પંડ્યા – 2012
4. સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલના વિચારો – ડો. કે.એમ. મુનશી – 1998

5. આધુનિક ભારતના શિલ્પી સરદાર પટેલ – ડો. ઉમાશંકર જોશી – 2005
6. રાષ્ટ્રીય એકતા અને સરદાર પટેલ – ડો. વિષ્ણુ પંડ્યા – 2010
7. ભારતનું રાજકીય એકીકરણ – વી.પી. મેનન (ગુજરાતી અનુવાદ) – 2004
8. સરદાર પટેલ : વ્યક્તિત્વ અને નેતૃત્વ – ડો. હસમુખ બારોટ – 2015
9. આધુનિક રાષ્ટ્રવાદ અને ભારત – ડો. ગિરિજાશંકર ભટ્ટ – 2011

SHABDBRAHM